فرشتگان وی بر او درود می‌فرستند. و الله تعالی او را در دنیا و آخرت با مقام قرب خود مشرّف کرده است. این نور بزرگی است. این چنان تجارتی است که در آن ضرر و زیانی نیست. این عمل مستقل صبح و شام اولیای گرامی است. پس تا جایی که ممکن باشد بر درود، عمل و مداومت کن زیرا تو را از گمراهی نجات می‌دهد و اعمال تو را خالص و پاک می‌کند. حاجات و امیدهای تو برآورده، قلب تو نورانی، رضا و خشنودی الله تعالی حاصل می‌گردد و از ترس و هیبت روز قیامت امان حاصل می‌شود.»

فصل دوم

در بیان فضایل خاص برای درودهای خاص

۱ـ عَنْ عَبْدِالرَّحْمٰن بْن اَبِیْ لَیْلٰی قَالَ: لَقِیَنِیْ کَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ فَقَالَ: اَلَا اُهْدِیْ لَکَ هَدِیَةً سَمِعْتُهَا مِنَ النَّبِیِّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَ سَلَّمَ؟ فَقُلْتُ: بَلٰی، فَاَهْدِهَا لِیْ فَقَالَ سَأَلْنَا رَسُوْلَ اللهِ صلی الله علیه وسلم فَقُلْنَا: یَا رَسُوْلَ اللهِ! کَیْفَ الصَّلٰوةُ عَلَیْکُمْ اَهْلَ الْبَیْتِ فَاِنَّ اللهَ قَدْ عَلَّمَنَا کَیْفَ نُسَلِّمُ عَلَیْکَ قَالَ: قُوْلُوْا اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّ عَلٰی آلِ مُحَمَّدٍ کَمَا صَلَّیْتَ عَلٰی اِبْرَاهِیْمَ وَ عَلٰی آلِ اِبْرَاهِیْمَ اِنَّکَ حَمِیْدٌ مَّجِیْدٌ. اَللّٰهُمَّ بَارِکْ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّ عَلٰی اٰلِ مُحَمَّدٍ کَمَا بَارَکْتَ عَلٰی اِبْرَاهِیْمَ وَ عَلٰی آلِ اِبْرَاهِیْمَ اِنَّکَ حَمِیْدٌ مَّجِیْدٌ. (۱)

ترجمه: **حضرت عبدالرحمن می‌گوید: باکعب بن عجره ملاقات کردم و ایشان گفت: آیا هدیه‌ای راکه از آن حضرت شنیده‌ام به شما بدهم؟ عرض کردم: حتماً عنایت کنید. اظهار داشت: ما به آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم عرض کردیم: یا رسول‌الله! با چه الفاظی بر شما درود بفرستیم. (چگونگی سلام را که خداوند به ما آموخته است.) آن حضرت فرمودند: بگویید «اللهم صل علی محمد تا آخر»؛ ای الله! بر محمد و آل او درود بفرست همچنانکه بر ابراهیم و آل او درود فرستادی. بارالها! بی‌تردید شما ستوده شده و بزرگ هستید. بارالها! بر محمد و آل محمد برکت نازل بفرما همچنانکه بر ابراهیم و آل او برکت نازل کردی. بی‌تردید شما ستوده شده و بزرگ هستید.»**

توضیح: منظور از هدیه دادن این است که نزد آن بزرگان (رضی‌الله عنهم اجمعین) بهترین هدیه برای دوستان و میهمانان به جای مواد غذایی، احادیث آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم و تذکرهٔ حالات ایشان بود که از چیزهای مادی به مراتب ارزش بیشتری داشت، همچنانکه مطالعه حالات آنها شاهدی بر این مدعا است.

بر همین اساس، حضرت کعب رضی‌الله‌عنه از آن، به عنوان هدیه تعبیر کرد. این حدیث، بسیار مشهور بوده و در تمام کتابهای حدیث مذکور است. و از بسیاری از صحابهٔ گرامی با الفاظ مختصر و مفصل نقل شده و علامهٔ سخاوی رحمه‌الله در قول بدیع با طرق بسیار و الفاظ

مختلفی آن را نقل کرده است. وی در حدیثی از حضرت حسن رضی الله عنه به طور مرسل نقل می‌کند: هنگامی که آیهٔ شریفهٔ **«ان الله و ملئکته یصلون علی النبی»** نازل شد، صحابه عرض کردند: «یا رسول‌الله! روش سلام را می‌دانیم، روش فرستادن درود را به ما بیاموزید.» آن حضرت فرمودند: بگویید: **«اللهم اجعل صلوتک و برکاتک الخ»**

در حدیث دیگری از ابو مسعود بدری رضی الله عنه نقل کرده است: در مجلس حضرت سعدبن عباده رضی الله عنه نشسته بودیم که ناگهان رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم تشریف آوردند. حضرت بشیر رضی الله عنه عرض کرد: یا رسول‌الله! خداوند متعال به ما دستور داده که درود بخوانیم، پس بگویید که چگونه بر شما درود بخوانیم؟ آن حضرت سکوت کردند تا اینکه ما آرزو کردیم که کاش آن شخص سؤال نمی‌کرد! سپس آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم فرمودند: «چنین بگویید: **اللهم صلی علی محمد و علی آل محمد الخ**» این روایت در مسلم، ابوداود و غیره مذکور است. مقصود: «کاش ما آرزو نمی‌کردیم» این است که حضرات صحابه گرامی (رضوان‌الله علیهم اجمعین) بر اثر محبت و احترام فوق‌العاده با آن حضرت، در پاسخ هر سخنی که آن حضرت تأمل و یا سکوت می‌کردند، آنان بیمناک و هراسان می‌شدند که ممکن است این سخن بر خلاف میل مبارک پیامبر اکرم بوده و یا اینکه پاسخ آن برای رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم معلوم نبود که ایشان تأمل فرمودند.از بعضی از روایات همین مطلب تأیید می‌شود.

حافظ ابن حجر رحمه الله از طریق روایت طبری نقل کرده که آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم سکوت نمودند تا اینکه وحی بر ایشان نازل شد. در مسند احمد، ابن حبان و غیره از روایتی نقل شده است: یکی از اصحاب به محضر آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم حاضر شد و روبروی ایشان نشست ما هم در محضر پیامبر بودیم. آن صحابه پرسید: یا رسول‌الله! روش سلام برای ما معلوم است ولی وقتی نماز می‌خوانیم در آن چگونه بر شما درود فرستیم. رسول اکرم لحظاتی سکوت نمودند به طوری که ما آرزو کردیم کاش این شخص اصلاً سؤال نمی‌کرد! آنگاه فرمودند: وقتی نماز می‌خوانید این درود را بفرستید: **«اللهم صل علی محمدالخ.»**

در روایتی دیگر از عبدالرحمن بن بشیر نقل کرده که شخصی عرض کرد: یا رسول‌الله! خداوند به ما دستور صلوة و سلام داده است. روش سلام برای ما معلوم است چگونه بر شما درود بفرستیم؟ آن حضرت فرمودند: **«اللهم صل علی محمد الخ»** بخوانید در

مسند احمد، ترمذی، بیهقی و غیره مذکور است هنگامی که این آیه نازل شد: **«ان الله و ملئکته یصلون علی النبی.الایه.»** شخصی به محضر آن حضرت آمد و عرض کرد: «یا رسول‌الله! سلام برای ما معلوم است. چگونه بر شما درود بفرستیم؟» آن حضرت درود را به وی تعلیم دادند. در بسیاری از روایات دیگر نیز مطالبی از این قبیل ذکر شده است.

در الفاظ درودها نیز اختلافاتی وجود دارد همچنانکه در خود روایات اختلاف هست. و علّتهای مختلفی بر این وجود دارد. ظاهر امر این است که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم به افراد مختلفی از صحابه، عبارات و الفاظ مختلفی تعلیم دادند تا عبارت خاصی واجب نشود. وجوب نفس درود، یک امر جداگانه است همچنانکه در فصل چهارم بیان خواهد شد و وجوب یک درود خاص امری جدا است. بنابراین، عبارات و الفاظ خاصی در یک درود واجب نیست. درودی که در آغاز این فصل ذکر شد، صحیح‌ترین درودی است که در بخاری مذکور است. و نزد حنفی‌ها خواندن آن در نماز افضل است. چنانکه علامه شامی نوشته است: از حضرت امام محمد رحمه الله سؤال شد که بر پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم با چه الفاظی درود خوانده شود؟ وی همین درود را بیان کرد که در اول فصل ذکر شد و این درود موافق با روایات صحیحین (بخاری و مسلم) و غیره است و علامه شامی همین مطلب را از شرح منیه نقل کرده است. عبارت شرح منیه چنین است: این درود مطابق با روایتی است که در صحیحین ازکعب بن عجره نقل شده است. و روایت کعب بن عجره همین است که بیان گردید.

علامه سخاوی رحمه الله می‌گوید: از روایت حضرت کعب و دیگران این الفاظ درود تعیین می‌شوند و این همان درودی است که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم به یاران خود در اجرا و اطاعت فرمان الهی تعلیم دادند. از بسیاری دیگر از بزرگان افضل بودن این درود نقل شده است. در جایی دیگر علامه سخاوی مرقوم می‌دارد: پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم در پاسخ به این سؤال صحابه که: الله‌تعالی به ما دستور داده تا بر شما صلوة و سلام بخوانیم پس چگونه درود بخوانیم؟ همین درود را تعلیم دادند. از این معلوم می‌شود که این درود از تمام درودها افضل است.امام نووی رحمه الله درکتاب خود **«روضه»** نوشته است: اگر شخصی سوگند یادکرد که بهترین درود را بخواند، از خواندن همین درود بر سوگند خود عمل کرده است.

در **«حرز ثمین»** حاشیه **«حصن حصین»** نقل شده که این درود از تمام درودها صحیح‌تر و از

همه افضل است. در نماز و خارج از نماز به این درود باید اهتمام نمود. لازم به یادآوری است که در بعضی از نسخه‌های **«زادالسعید»** بر اثر اشتباه کاتب این عبارت **«حرز ثمین»** در مورد درود دیگری نقل شده لذا این اشتباه مدنظر باشد. در حدیث فوق‌الذکر چند نکته قابل یادآوری است:

اول ـ مراد از این اظهار صحابه که ما روش سلام را یاد گرفته‌ایم، **«السلام علیک ایها النبی و رحمة لله و برکاته»** در التحیات است.

علامه سخاوی می‌گوید: از نظر شیخ ما حافظ ابن حجر ظاهراً همین مطلب مراد است. در «اوجز» از امام بیهقی نیز از علمای متعددی همین نقل شده است.

دوم ـ در اینجا اشکال معروفی وارد است و آن اینکه هرگاه یک چیز را به چیزی دیگر تشبیه می دهند، مثلاً می‌گویند: فلان شخص مانند حاتم طایی سخی است، حاتم طایی بیش از آن شخص سخاوت خواهد داشت. بر همین اساس در این حدیث افضل بودن درود ابراهیمی معلوم می‌شود. به این اشکال در «اوجز» چندین جواب داده شده است. و حافظ ابن حجر در فتح الباری ده جواب ذکر کرده است. اگر کسی عالم است و می خواهد بفهمد، به آنجا مراجعه کند و اگر عالم نیست از عالمی تحقیق کند.

آسان‌ترین جواب این است که ضابطه عام تشبیه، همان است که بیان شد. لیکن بعضی اوقات بنابر برخی مصالح، عکس آن می‌شود، همچنانکه در قرآن کریم درباه نورالله تعالی ارشاد شده: ﴿**مثل نوره کمشکوة فیها مصباح.**﴾؛ مثال نور او مانند طاقی است که در آن چراغ فانوسی باشد. حال آنکه نور خداوند متعال با نور چراغها هیچ مناسبتی ندارد.

سوم ـ این هم اشکال معروفی است که از میان این همه پیامبران چرا درود ابراهیم علیه‌السلام ذکر شد؟ به این هم در «اوجز» چندین جواب داده شده است. حضرت علامه اشرف علی تهانوی ـ نوّرالله مرقده ـ نیز در زادالسعید چند جواب ذکر کرده است.

از نظر بنده بهترین جواب این است که خداوند متعال حضرت ابراهیم علیه‌السلام را خلیل خود قرار داد. همچنانکه می فرماید: ﴿**و اتخذالله ابراهیم خلیلاً**﴾ لذا آن درودی که از جانب الله تعالی بر حضرت ابراهیم علیه‌السلام نازل شود، از طریق محبت است و تمام چیزهایی که مشمول محبت خداوند هستند، از مقام والایی برخوردارند. لذا آن درودی که از طریق و جهت محبت نازل شود از تمام درودها والاتر و لذتبخش‌تر خواهد بود. چنانکه پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم را خداوند متعال حبیب خود قرار داد و بر همین اساس درود

هر دو، مشابه یکدیگر است.

در مشکوة از طریق حضرت ابن عباس داستانی نقل شده است: گروهی از صحابه تذکره پیامبران را بیان می‌کردند که الله تعالی حضرت ابراهیم را **«خلیل»** و حضرت موسی را **«هم‌کلام»** و حضرت عیسی را **«کلمه و روح»** خود و حضرت آدم را **«برگزیده و صفی»** خود قرار داده است. در همین حال پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم وارد شدند و فرمودند: «کلام شما را شنیدم. بی‌شک ابراهیم **«خلیل خدا»** و موسی **«نجی خدا»** یعنی کلیم او و عیسی «کلمه و روح‌الله» و آدم «صفی و برگزیدهٔ الله» هستند ولی توجه کنید که من «حبیب خدا» هستم و بر این فخر نمی‌کنم و روز قیامت پرچم حمد در دست من خواهد بود. و در زیر آن، آدم و تمام پیامبران قرار خواهند داشت و بر این فخر نمی‌کنم. و روز قیامت قبل از همه، من شفاعت خواهم کرد و قبل از همه شفاعت من پذیرفته خواهد شد و بر این هم فخر نمی‌کنم و قبل از همه بازکننده دروازه بهشت من خواهم بود و قبل از همه من و فقرای امت من وارد بهشت خواهیم شد و بر این هم فخر نمی‌کنم و من نزد الله تعالی در میان اولین و آخرین، گرامی‌تر هستم و بر این هم فخر نمی‌کنم.»

از روایات متعدد دیگری نیز معلوم می‌شود که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم «حبیب خدا» هستند و در محبت، محبوب بودن و خلیل بودن مناسبتهایی است که در چیزهای دیگر نیست و بر همین اساس یک درود به درود دیگر تشبیه داده شد.

از آنجایی که حضرت ابراهیم (علیه الصلوة و السلام) از پدران و اجداد پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم هستند و حسب قاعده **«من اشبه اباه فماظلم»** مشابهت با آباء و اجداد یک امر پسندیده است. در حاشیه «مشکوة» به نقل از «لمعات» نکته دیگری نیز مرقوم است و آن اینکه لقب **«حبیب‌الله»** از تمام القاب والاتر است. چنانکه می فرماید: لفظ «حبیب‌الله» یک لفظ جامعی است که القاب **«خلیل‌الله»**، **«صفی‌الله»**، **«کلیم‌الله»** و دیگر القاب را نیز شامل می‌شود. بلکه خصوصیتهای دیگری را هم که برای پیامبران دیگر ثابت نیست، شامل می‌شود و محبوب بودن آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم برای الله تعالی همراه با محبت ویژه‌ای است که مختص پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم می باشد.

۲ـ عن ابی هریرة ﷺ قال: قَالَ رَسُولُ اللهِ صلی‌الله‌علیه‌وسلم مَنْ سَرَّهُ اَنْ يُكْتَالَ بِالْمِكْيَالِ الْاَوْفٰى اِذَا صَلّٰى عَلَيْنَا اَهْلَ الْبَيْتِ فَلْيَقُلْ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَ اَزْوَاجِهِ اُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَ

ذُرِّیَّتِهٖ وَ اَهْلِ بَیْتِهٖ کَمَا صَلَّیْتَ عَلَی اِبْرَاهِیْمَ اِنَّکَ حَمِیْدٌ مَّجِیْدٌ[(۱)]

ترجمه: حضرت ابوهریره رضی الله عنه از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم نقل می‌کند که فرمودند: «هر کس این را بپسندد که وقتی بر اهل بیت ما درود می‌خواند، ثواب آن با پیمانهٔ بزرگی کیل شود، پس با این الفاظ درود بخواند: اللهم صل علی محمد تا آخر؛ ای الله! بر محمد صلی‌الله‌علیه‌وسلم که نبی امی است و بر همسران وی که مادران تمام مسلمانها هستند و بر آل وی درود بفرست، همچنانکه بر آل ابراهیم درود فرستادی به درستی که تو شایسته ستایش و بزرگ هستی.»

توضیح: «نبی امی» لقب خاص رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم است و این لقب در تورات، انجیل و تمام کتابهای آسمانی مذکور است.[(۲)] به آن حضرت چرا «اُمّی» گفته می‌شود؟ در این باره علما اقوال و نظریات بسیاری بیان داشته‌اند که در شرح حدیث «مرقات» و غیره با تفصیل ذکر شده‌اند. قول مشهور این است که «اُمّی» به شخص درس نخوانده می‌گویند که خواندن و نوشتن را بلد نباشد و چون این بزرگ‌ترین معجزه است که شخصی خواندن و نوشتن را نمی‌داند، چنین کتابی فصیح و بلیغ یعنی قرآن را به مردم تعلیم دهد.

اغلب به علت معجزه این لقب در کتابهای پیشین آسمانی ذکر شده است:

یتیمی که ناکرده قرآن درست — کتب خانه چند ملت بشست

نگار من به مکتب نرفت و خط ننوشت — به غمزه مسئله آموخت صد مدرّس شد

حضرت شیخ‌المشایخ شاه ولی‌الله دهلوی در کتاب «حرزثمین» مرقوم می‌دارد: «پدرم به من دستور داد تا با این الفاظ درود بخوانم: «اللهم صل علی محمد النبی الامی و آله و بارک و سلم» در خواب این درود شریف را به محضر رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم خواندم و آن حضرت آن را پسندیدند.» منظور از این مطلب چنین است: در پیمانه‌ای بزرگ ثواب آن کیل شود، این است که عربها خرما، گندم و غیره را در پیمانه‌ها کیل می‌کردند و می‌فروختند. همچنانکه در شهرهای ما این چیزها با وزن خرید و فروش می‌شوند. پس مفهومش این است که در ترازوی بزرگ ثواب آن وزن خواهد شد. بدیهی است که در ترازوی بزرگ آن چیزی وزن می‌شود که مقدار آن زیاد باشد و آنچه کم باشد در آن وزن نمی‌شود.

ملا علی قاری رحمه الله و قبل از وی علامه سخاوی نوشته‌اند: آنچه از نظر مقدار کم باشد در ترازوها وزن می‌شود. اغلب آنچه مقدار آن زیاد باشد، با پیمانه کیل می‌شود. زیرا وزن

۱- رواه ابوداود و ذکره السخاوی به طرق عدیدة   ۲- کذا فی المظاهر

کردن آن با ترازو مشکل است.

علامه سخاوی از حضرت ابومسعود رضی الله عنه نیز این فرمودهٔ آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم را و از حضرت علی رضی الله عنه نیز همین را نقل کرده است که: هر کس بخواهد ثواب درود او هنگامی که بر ما درود می‌فرستد در پیمانه‌ای بزرگ کیل شود، چنین گوید: «اللهم اجعل صلوتک و برکاتک علی محمدن‌النبی و ازواجه امهات المؤمنین و ذریته و اهل بیته کما صلیت علی ابراهیم انک حمید مجید» و از حسن بصری رحمه الله نقل کرده که هر کس بخواهد از حوض رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم سیراب شود، این درود را بخواند: «اللهم صل علی محمد و علی اله و اصحابه و اولاده و ازواجه و ذریته و اهل بیته و اصهاره و انصار، و اشیاعه و محبیه و امته و علینا معهم اجمعین یا ارحم الراحمین.» این حدیث را قاضی عیاض رحمه الله نیز در شفاء نقل کرده است.

یا رب صل و سلم دائماً ابداً — علی حبیبک خیرالخلق کلهم

۳- عن ابی الدرداء رضی الله عنه قال: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صلی‌الله‌علیه‌وسلم : اَکْثِرُوْا مِنَ الصَّلٰوةِ عَلَیَّ یَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاِنَّهٗ یَوْمٌ مَشْهُوْدٌ تَشْهَدُهُ الْمَلٰئِکَةُ وَ اِنَّ اَحَداً لَّنْ یُّصَلِّیَ عَلَیَّ اِلَّا عُرِضَتْ عَلَیَّ صَلٰوتُهٗ حَتّٰی یَفْرُغَ مِنْهَا قَالَ: قُلْتُ وَ بَعْدَ الْمَوْتِ قَالَ: اِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَی الْاَرْضِ اَنْ تَاْکُلَ اَجْسَادَ الْاَنْبِیَاءِ عَلَیْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ[(۱)]

ترجمه: حضرت ابوالدرداء از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم نقل می‌کند که فرمودند: روز جمعه بر من بسیار درود فرستید زیرا در چنین روز مبارکی فرشتگان حضور می‌یابند، و هر گاه شخصی بر من درود فرستد چون از آن فارغ شود، آن درود به من می‌رسد. عرض کردم: یا رسول‌الله! بعد از وفات شما هم درود به شما ابلاغ می‌شود؟ فرمودند: «آری، بعد از وفات نیز خداوند از بین بردن جسد پیامبران را بر زمین حرام کرده است. پس پیامبر خدا زنده می‌ماند و رزق داده می‌شود.»

توضیح:

ملا علی قاری رحمه الله می‌گوید: خداوند متعال از بین بردن اجساد پیامبران را بر زمین حرام کرده است. پس در حق آنها زندگی و مرگ با هم تفاوتی ندارند. در این حدیث به این امر نیز اشاره شده که درود بر روح و بدن بر هر دو عَرضه می‌شود. این سخن آن حضرت که فرمودند: «پیامبر الله زنده است و به او رزق داده می‌شود» مراد، خود رسول اکرم

۱- رواه ابن ماجة باسناد جید کذا فی الترغیب. زادالسخاوی فی آخرالحدیث: فنبی‌الله حیّ یرزق و بسط فی تخریجه واخرج معناه عن عدة من‌الصحابة و قال‌القاری و له طرق کثیرة بالفاظ مختلفة.

صلی‌الله‌علیه‌وسلم است. ولی ظاهراً هر پیامبر را شامل می‌شود، زیرا که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم دیدند که حضرت موسی علیه‌السلام و همچنین حضرت ابراهیم علیه‌السلام، هر کدام، در قبر خود ایستاده و مشغول نماز هستند. همچنانکه در صحیح مسلم مذکور است این حدیث که پیامبران در قبرهای خود زنده‌اند و نماز می‌خوانند صحیح است و مراد از رزق، رزق روحی و معنوی است و مانعی هم نیست که از آن مراد رزق حسی و محسول باشد و ظاهر و متبادر همین است.

علامه سخاوی رحمه‌الله این حدیث را به طرق مختلفی نقل کرده است. از حضرت اوس رضی‌الله‌عنه نقل کرده که آن حضرت فرمودند: «بهترین روز از روزهای شما روز جمعه است. در همین روز حضرت آدم خلق شده و در همین روز وفات کرد. در همین روز نفخهٔ اولی و در همین روز نفخه دوم می‌شود پس در این روز بر من بسیار درود بخوانید زیرا که درود شما بر من عرضه می‌شود». صحابه عرض کردند: یا رسول‌الله! چگونه درود ما بر شما عرضه می‌شود، در حالی که جسد شما در قبر از بین می‌رود؟ آن حضرت فرمودند: «خداوند بر زمین حرام کرده که اجساد پیامبران را بخورد و از بین ببرد».

از حضرت ابوامامه رضی‌الله‌عنه نیز نقل شده است که آن حضرت فرمودند: «روز جمعه بر من درود بسیار بفرستید، زیرا که درود امت من هر جمعه بر من عرضه می‌شود. پس هر کس بیش از دیگران بر من درود بخواند روز قیامت از دیگران به من نزدیک‌تر خواهد بود». این مطلب در فصل اول ذیل حدیث شماره پنج ذکر شد.

از حضرت ابومسعود انصاری رضی‌الله‌عنه نیز نقل شده است که آن حضرت فرمودند: «روز جمعه بر من بسیار درود بخوانید، زیرا که هر کس روز جمعه بر من درود بفرستد فوراً بر من عرضه می‌شود». از حضرت عمر رضی‌الله‌عنه نیز نقل شده است که فرمودند: «بر من در شب روشن (شب جمعه) و روز روشن (روز جمعه) بسیار درود بفرستید. زیرا که این درود بر من عرضه می‌شود. و برای شما دعا و استغفار می‌کنم». نیز از حضرت ابن عمر، حسن بصری، خالد بن معدان و غیره نقل شده است که فرمودند: «روز جمعه بر من بسیار درود بخوانید».

سلیمان بن سحیم رحمه‌الله می‌گوید: در خواب آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم را زیارت کردم. عرض نمودم: یا رسول‌الله! کسانی که به محضر شما حاضر می‌شوند و بر شما سلام می‌کنند آیا شما از آن متوجه می‌شوید؟ آن حضرت فرمودند: «آری، و به سلام آنها جواب

می‌دهم». ابراهیم بن شیبان رحمه‌الله می‌گوید: وقتی به حج مشرف شدم و به مدینه منوره حضور یافته بر مرقد مطهر آن حضرت رفتم و عرض سلام کردم، از داخل روضهٔ اطهر صدای «و علیک السلام» شنیدم. در «بلوغ المسرّات» از حافظ ابن قیم نقل شده است: علت فضیلت بیشتر درود در روز جمعه این است که روز جمعه سردار تمام روزها است و ذات مقدس رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم سردار تمام مخلوقات است به همین جهت این روز به لحاظ درود خواندن نسبت و خصوصیت خاصی با آن حضرت دارد که دیگر روزها ندارند. بعضیها اظهار داشته‌اند پیامبر رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم در همین روز از صلب پدر به رحم مادر وارد شدند.

علامه سخاوی رحمه‌الله می‌گوید: فضیلت درود روز جمعه از حضرت ابوهریره، حضرت انس، حضرت اوس بن اوس، حضرت ابوامامه، حضرت ابوالدرداء، حضرت ابومسعود، حضرت عمرو فرزند وی حضرت عبدالله (رضی الله عنهم) بیان شده، که علامه سخاوی رحمه‌الله روایات آنها را نقل کرده است.

یا رب صل و سلم دائماً ابداً — علی حبیبک خیرالخلق کلهم

۴ـ وعن ابی هریرة قال قال رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم: اَلصَّلٰوةُ عَلَیَّ نُوْرٌ عَلَی الصِّرَاطِ وَ مَنْ صَلّٰی عَلَیَّ یَوْمَ الْجُمُعَةِ ثَمَانِیْنَ مَرَّةً غُفِرَتْ لَهٗ ذُنُوْبُ ثَمَانِیْنَ عَاماً ذَكَرَهٗ(۱)

ترجمه: از حضرت ابوهریره رضی‌الله‌عنه نقل است که رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم فرمودند: «فرستادن درود بر من هنگام گذر از پل صراط روشنایی خواهد بود و هر کس روز جمعه هشتاد بار برای من درود بفرستد، گناهان هشتاد سال او عفو خواهد شد».

توضیح: علامه سخاوی رحمه‌الله در قول بدیع، این حدیث را از طریق روایات مختلف که آنها را ضعیف نیز قرار داده نقل کرده و صاحب اتحاف نیز در شرح احیا به طرق مختلف نقل کرده است. از نظر محدثین ضابطه بر این است که هرگاه روایتی ضعیف از طرق متعدد نقل شود، در باب فضایل معتبر است. غالباً به همین علت در «جامع الصغیر» این حدیث ابوهریره «حسن» قرار داده شده است. ملاعلی قاری در شرح شفا به نقل از جامع الصغیر به روایت طبرانی و دارقطنی این حدیث را نقل کرده است.

علامه سخاوی رحمه‌الله می‌گوید: این حدیث از حضرت انس رضی‌الله‌عنه نیز نقل شده و در حدیثی از ابوهریره منقول است: هر کس روز جمعه بعد از نماز عصر قبل از اینکه از جای

۱- ذکره السخاوی من عدة روایات ضعیفة بالفاظ مختلفة

خود بلند شود هشتاد بار این درود را بخواند: «**اللهم صل علی محمد النبی الامی و علی اله و سلم تسلیما**» گناهان هشتاد سال او مورد عفو قرار می‌گیرند و ثواب عبادت هشتاد سال برایش نوشته می‌شود. شخصی عرض کرد: یا رسول‌الله! چگونه درود خوانده شود؟ آن حضرت فرمودند: «**اللهم صل علی محمد عبدک و نبیک و رسولک النبی الامی**» این را بخواند و یک انگشت خود را ببندد.» یعنی با انگشتان خود شمارش کند. درباره شمارش با انگشتان از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم تشویق ثابت است که فرمودند: «با انگشتان خود شمارش کنید زیرا که روز قیامت به آنها گویایی عطا می‌شود و از آنها پرسیده می‌شود.» همچنانکه در فضایل ذکر، فصل دوم تحت حدیث شماره ۱۸ این مطلب به طورمفصل بیان گردید.

بنابراین، شایسته است که انگشتان ما در روز قیامت بر انجام کارهای خیر ما شهادت دهند. پس خوب است که کارهای خیری هم داشته باشیم. حافظ عراقی این روایت دارقطنی را حسن گفته است. از حضرت علی ؓ منقول است که آن حضرت فرمودند: «هرکس روز جمعه یکصد بار درود بخواند، روز قیامت چنان نوری با او همراه خواهد بود که اگر میان تمام مخلوقات تقسیم شود آنان را کافی خواهد بود.» از حضرت سهل بن عبدالله ؒ منقول است که هرکس روز جمعه بعد از نماز عصر هشتاد بار این درود را بخواند: «**اللهم صل علی محمد ن النبی الامی و علی آله و سلم**» گناهان هشتاد سال او مورد عفو قرار می‌گیرند.

علامه سخاوی ؒ در جایی دیگر از حضرت انس روایت کرده که آن حضرت فرمودند: «هرکس یک بار بر من درود بفرستد و درودش مورد قبول قرار گیرد، گناهان هشتاد سال او بخشوده می‌شوند.»

حضرت تهانوی ؒ در «زادالسعید» به نقل از «درمختار» از علامه اصبهانی نیز این حدیث حضرت انس ؓ را نقل کرده است. علامه شامی بحث طویلی را مطرح کرده و اظهار داشته است که درود نیز دو نوع خواهد بود درودی که قبول می‌شود و درودی که قبول نمی‌شود. و از شیخ ابوسلیمان دارانی نقل کرده است که در تمام عبادات، احتمال قبولی و مردودی موجود است. لکن خواندن درود بر رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم در هر حال، قبول واقع می‌شود. از بعضی دیگر از صوفیان گرامی نیز مطالبی در همین رابطه نقل کرده است.

یا رب صل و سلم دائماً ابداً   علی حبیبک خیرالخلق کلهم

۵ ـ عن رویفع بن ثابت الانصاری قال: قَالَ رَسُولُ اللهِ صلی‌الله‌علیه‌وسلم: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ اَنْزِلْهُ الْمَقْعَدَ الْمُقَرَّبَ عِنْدَکَ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِیْ.(۱)

ترجمه: حضرت رویفع از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم نقل می‌کند که فرمودند: «هرکس این درود را بخواند: «**اللهم صل علی محمد و انزله المقعد المقرب عندک یوم القیمة**» شفاعت من برایش واجب می‌شود.»

توضیح: ترجمه درود فوق چنین است: «پروردگارا! بر محمد صلی‌الله‌علیه‌وسلم درود بفرست و او را در روز قیامت در جایگاه والا و مقرب خود برسان.»

علما درباره مفهوم «مقعد مقرب» اقوال و نظریات مختلفی بیان داشته‌اند. علامه سخاوی ؒ می‌گوید: احتمال دارد که مراد از آن وسیله باشد و یا مقام محمود، یا قرار گرفتن آن حضرت بر عرش و یا آن مقام والایی که از تمام مقامها والاتر است. در «حرزثمین» مرقوم است که مقعد را با مقرّب برای این متصف کرده که هرکس در آن مقام قرار گیرد، مقرّب می‌شود. گویا خود همان مقام، مقرب قرار داده شده و در مصداق آن علاوه بر آنچه از علامه سخاوی نقل گردید، قرارگرفتن آن حضرت بر عرش را نیز بیان داشته است.

ملا علی قاری ؒ می‌گوید: مراد از «مقعد مقرب» «مقام محمود» است. زیرا که در روایت لفظ «یوم‌القیمة» ذکر شده و در بعضی از روایات «**المقرب عندک فی الجنة**» مذکور است. یعنی آن جایگاهی که در بهشت، مقرّب بارگاه توست. بنابراین، مراد از آن وسیله است که والاترین مقام و درجه از درجات بهشت است.

بعضی از علما گفته‌اند: آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم دارای دو مقام علیحده و جداگانه است. یکی آن مقامی که هنگام شفاعت در جانب راست عرش معلّی قرار می‌گیرند که اولین و آخرین بر آن رشک می‌برند. دیگر آن مقامی در بهشت که مقام والاتری از آن وجود ندارد.

در حدیثی از بخاری که در آن خواب طویلی از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم بیان شده، آن حضرت فرمودند: دوزخ، بهشت و جایگاه افراد زناکار، رباخوار و غیره را مشاهده کردم، سپس دو فرشته مرا به خانه‌ای بردند که خانه‌ای مانند آن زیبا و مجلّل ندیده بودم. در آن، زنان پیر و جوان بسیار و کودکانی هم بودند. سپس از آنجا مرا به نزد درختی بردند در

۱ـ رواه‌البزار والطبرانی فی الاوسط و بعض اسانیدهم حسن کذا فی الترغیب

بعد مدتی پدر از خانه اش بیرون وجود داشت. در جواب سؤالم به من گفته شد که خانهٔ این متعلق به عده مسلمین و این خانه متعلق به شهیدان است. سپس به من گفته شد نگاهت را به بالا بیفکن، چنانکه به سوی بالا نگاه کردم و چیزی مانند ابر بر بالای سرم مشاهده کردم گفتم آن را هم می خواهم ببینم. آن دو فرشته گفتند: هنوز از عمر تو باقی است هرگاه عمرت به پایان برسد به آنجا تشریف خواهی برد. و همانا وجوب شفاعت در مقابل خواندن درود در احادیث مختلفی بیان شد و در آینده نیز بیان خواهد شد.

اگر برای یک زندانی و مجرم معلوم شود که فلان شخص نزد حاکم موقعیت خوبی دارد و حاکم گوش به حرف او می کند برای گرفتن سفارش از آن شخص چقدر کوشش و تلاش به عمل می آورد. چه کسی از ما آلوده به جرم و گناه نیست و کدام سفارش کننده بهتر از رسول الله صلی الله علیه وسلم که حبیب خدا و اشرف تمام مخلوقات است می باشد. به علاوه سفارش هم چقدر آسان و خود سفارش هم تضمین شده که آن حضرت می فرمایند: سفارش او بر من واجب خواهد بود. پس با این همه اگر شخصی از آن شفاعت عظمی بهره مند نشود در حسرت بزرگی قرار خواهد داشت. اوقات خود را در لهو و لعب و مسایل بیهوده و گناه مانند غیبت و غیره صرف می کنیم. چقدر خوب است اگر این اوقات را صرف خواندن درود و ذات مقدس رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کنیم و فواید و منافع بی شماری به دست آوریم.

یا رب صل و سلم دائماً أبداً — علی حبیبک خیر الخلق کلهم

(۱) عن ابن عباس رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: «من قال: جزی الله عنا محمداً ما هو أهله أتعب سبعین كاتباً ألف صباح».[۱]

ترجمه: حضرت ابن عباس رضی الله عنه از رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نقل می کند که فرمودند: **هر کس این دعا را بخواند: جزی الله عنا محمداً ما هو اهله. خداوند از جانب ما پاداش شایسته و خوب عنایت کند که این دعا هفتاد فرشته را تا یک هزار روز به زحمت می اندازد.**

توضیح: در درالمنضود به روایت طبرانی از حضرت جابر این فرموده رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نقل گردیده که فرمودند: هر کس صبح و شام بگوید: **«اللهم رب محمد صل علی محمد و علی آل محمد و اجز محمداً ما هو اهله»** برای نویسندگان اجر و پاداش این

۱- رواه الطبرانی فی الکبیر والأوسط [illegible]

درود را تا یک هزار روز خسته کرده و در مشقت قرار خواهد داد. منظور از اینکه در مشقت می اندازد این است که تا هزار روز ثواب و اجر آن را نوشته و خسته می شوند. بعضی از علما به جای شایستهٔ آن اجر و پاداشی که هست، آن پاداشی که مناسب با شأن الله است را نوشته اند. یعنی هر مقدار پاداش و اجری که شایستهٔ مقام است عطا بفرماید. بدیهی است آنچه مناسب شأن الله تعالی باشد مخصوصاً برای حبیب خود، عطایای بی پایان خواهد بود.

از حضرت حسن بصری رحمه الله در ذیل یک درود طولانی نقل شده است که وی در درود خویش این کلمات را نیز می خواند: **«و اجزه عنا خیر ما جزیت نبیا عن امته»** بارالها! به آن حضرت صلی الله علیه وسلم از جانب ما بهترین پاداشی که به پیامبری از جانب امت او عطا کرده ای، عنایت بفرما. در حدیث دیگری منقول است هر کس این درود **«اللهم صل علی محمد و علی آل محمد صلوة تکون لک رضا و لحقه اداء و اعطه الوسیلة والمقام المحمود الذی وعدته و اجزه عنا ما هو اهله و اجزه عنا من افضل ماجزیت نبیا عن امته وصل علی جمیع اخوانه من النبیین والصالحین یا ارحم الراحمین»** را تا هفت جمعه هر جمعه هفت بار بخواند، شفاعت من برای او واجب می شود.

علامه ابن المشتهر رحمه الله می گوید: هر کس بخواهد چنان حمد و ثنایی برای الله تعالی بیان کند که بهترین حمدی باشد که تا به حال هیچ یک از مخلوقات وی نه از اولین و نه از آخرین، نه از ملائکه مقربین و نه از اهل آسمان و نه از اهل زمین، چنین حمدی بیان نکرده است. و نیز هر کس بخواهد بر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بهترین و والاترین درود را بخواند، درودی که تا به حال کسی مانند آن را نخوانده است و نیز هر کس این را بخواهد که از خداوند متعال بهترین و والاترین چیز را بخواهد که تا به حال کسی مانند آن را نخواسته است چنین بخواند: **«اللهم لک الحمد کما انت اهله فصل علی محمد کما انت اهله و افعل بنا ما انت اهله فانک انت اهل التقوی و اهل المغفرة»** بارالها! حمدی که مناسب شأن است مختص توست. پس بر محمد صلی الله علیه وسلم درودی که مناسب شأن تو باشد بفرست و با ما همان رفتاری که شایسته شأن تو باشد بکن. همانا تو شایسته این هستی که از تو ترسیده شود و تو بخشاینده هستی.

ابوالفضل قومانی رحمه الله می گوید: شخصی از خراسان نزد من آمد و اظهار داشت: در مدینه منوره بودم و پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم را در خواب زیارت کردم. آن حضرت

بر عرش و بعضی گفته‌اند بر کرسی می‌نشاند و همین «مقام محمود» است.

ابن جوزی این هر دو قول را از جمع زیادی از علما نقل کرده است. بعضی گفته‌اند: مراد از آن شفاعت است، زیرا که شفاعت چنان مقامی است که اولین و آخرین، همگی آن حضرت را ستایش می‌کنند. علامه سخاوی رحمة‌الله علیه به تقلید از استاد خود حافظ ابن حجر رحمه‌الله می‌گوید: میان این اقوال هیچ گونه تضادی وجود ندارد. زیرا که احتمال دارد قرار دادن آن حضرت بر عرش و کرسی نشانهٔ اجازه به شفاعت باشد و هنگامی که رسول خدا در آنجا قرار می‌گیرند، خداوند متعال پرچم حمد را به ایشان عطا می‌کند و بعد از آن پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم بر امت خود گواهی می‌دهند.

در حدیثی از ابن حبان از حضرت کعب بن مالک رضی‌الله‌عنه نقل شده است که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم فرمودند: خداوند متعال روز قیامت مردم را جمع می‌کنند، سپس خلعت سبزرنگی به من پوشانده می‌شود، آنگاه آنچه را خدا بخواهد بیان می‌کنم و همین «مقام محمود» است. حافظ ابن حجر رحمه‌الله می‌گوید: مراد از این گفته آن حضرت که فرمودند: «آنچه را خدا بخواهد بیان می‌کنم» آن حمد و ثنایی است که پیش از شفاعت می‌گویند و «مقام محمود» نام مجموعهٔ این موارد می‌باشد.

مقصود از این فرمودهٔ پیامبر اکرم: «آنچه را خدا بخواهد بیان می‌کنم» در کتابهای بخاری، مسلم و غیره در یک حدیث طولانی دربارهٔ شفاعت از حضرت انس رضی‌الله‌عنه منقول است که آن حضرت فرمودند: «وقتی خداوند متعال را ملاقات می‌کنم سر به سجده می‌گذارم و تا زمانی که خدا بخواهد در سجده مرا نگه می‌دارد پس از آن می‌فرماید: محمد! سر از سجده بردار و بگو، سخنت شنیده می‌شود. شفاعت کن که شفاعت تو پذیرفته می‌شود. بخواه که خواسته‌ات برآورده می‌شود. آنگاه سر از سجده برمی‌دارم و حمد و ثنایی که پروردگارم بر من الهام کرده به بارگاه او بیان می‌کنم. سپس برای اُمّت سفارش می‌کنم.» حدیث سفارش، حدیثی طولانی است و در کتاب مشکوة نیز مذکور است.

باید توجه داشت که در دعای مذکور بعد از «**الوسیلة والفضیلة**» لفظ «**و الدرجة الرفیعة**» نیز مشهور است. محدثین می‌گویند این لفظ در حدیث ثابت نیست، البته در بعضی از روایات همچنانکه در «حصن حصین» نیز موجود است جمله «**انک لا تخلف المیعاد**» هم مذکور است.

یا رب صل و سلم دائماً ابداً
علی حبیبک خیرالخلق کلهم

٨ ـ عَنْ اَبِیْ حُمَیْدٍ اَوْ اَبِیْ اُسَیْدٍ السَّاعِدِی قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صلی‌الله‌علیه‌وسلم : اِذَا دَخَلَ اَحَدُکُمْ فِی الْمَسْجِدِ فَلْیُسَلِّمْ عَلَی النَّبِیِّ صلی‌الله‌علیه‌وسلم ثُمَّ لِیَقُلْ: اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِیْ اَبْوَابَ رَحْمَتِکَ وَ اِذَا خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ فَلْیُسَلِّمْ عَلَی النَّبِیِّ صلی‌الله‌علیه‌وسلم ثُمَّ لِیَقُلْ: اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِیْ اَبْوَابَ فَضْلِکَ. (۱)

ترجمه: **رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم فرمودند: «هر گاه یکی از شما وارد مسجد شود، بر پیامبر درود فرستد، سپس چنین گوید: «اللهم افتح لی ابواب رحمتک» بارالها! دروازه رحمت خویش را بر من بگشا و هر گاه از مسجد خارج شود بر پیامبر سلام فرستد و چنین گوید: «اللهم افتح لی ابواب فضلک» بارالها! دروازه‌های فضل و رزق خود را بر من بگشا.**

توضیح: علت درخواست گشودن دروازهٔ رحمت این است که هر کس به مسجد می‌رود برای مشغول شدن به عبادت می‌رود و او بیشتر نیازمند رحمت الله تعالی است تا خداوند با رحمت خود توفیق عبادت عطا کند و سپس آن را قبول فرماید. در مظاهر حق نوشته شده است که باز شدن دروازهٔ رحمت به سبب برکت آن مکان مقدس و یا به سبب توفیق نماز در آن و یا به سبب کشف حقایق نماز می‌باشد و از «فضل» مراد رزق حلالی است که بعد از نماز برای آن کار و تلاش می‌شود. این مطلب اشاره‌ای دارد به این آیه که در سورهٔ جمعه آمده است:

﴿فَاِذَا قُضِیَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِی الْاَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللهِ﴾ [جمعه/ ۱۰]

پس چون تمام کرده شود نماز متفرق شوید در زمین و طلب کنید از فضل خدا.

علامه سخاوی رحمه‌الله از حضرت علی رضی‌الله‌عنه نقل کرده است: «هرگاه وارد مسجد می‌شوید بر پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم درود فرستید. و از حضرت فاطمه رضی‌الله عنها نقل کرده است: هنگامی که آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم وارد مسجد می‌شدند بر محمد (یعنی بر خود) درود و سلام می‌فرستادند و سپس چنین می‌فرمودند: **اللهم اغفرلی ذنوبی و افتح لی ابواب رحمتک** و هر گاه از مسجد خارج می‌شدند، بر خود درود و سلام می‌فرستادند و می‌فرمودند: **اللهم اغفرلی ذنوبی و افتح لی ابواب فضلک**. حضرت انس رضی‌الله‌عنه می‌گوید: وقتی رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم وارد مسجد می‌شدند می‌فرمودند: **بسم‌الله اللهم صل علی محمد** و هر گاه از مسجد خارج می‌شدند باز هم این را می‌خواندند: **اللهم صل علی محمد**. از حضرت عبدالله بن عمر رضی‌الله‌عنه منقول است: آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم به نوع

۱- اخرجه ابوعوانة فی صحیحة و ابوداود والنسائی و ابن خزیمة و ابن حبان فی صحیحها کذا فی البدیع.

خود حضرت حسن رضی‌الله‌عنه این دعا را آموخته بودند که هرگاه وارد مسجد شود، نخست بر آن حضرت درود بفرستد و سپس این دعا را بخواند: «**اللهم اغفرلنا ذنوبنا و افتح لنا ابواب رحمتک**» و هرگاه از مسجد خارج شود نیز همین دعا را بخواند و به جای «**ابواب رحمتک**» «**ابواب فضلک**» گوید. از حضرت ابوهریره رضی‌الله‌عنه منقول است که آن حضرت فرمودند: «هرگاه شخصی از شما وارد مسجد شود بر پیامبر سلام بفرستد و بگوید: «**اللهم افتح لی ابواب رحمتک**» و هرگاه از مسجد خارج شود، سلام بفرستد و بگوید: **اللهم اعصمنی من‌الشیطان‌الرجیم**.

حضرت کعب به حضرت ابو هریره رضی‌الله‌عنه گفت: دو چیز به تو می‌گویم، آنها را فراموش نکن: یکی این که هرگاه وارد مسجد شدی نخست بر پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم درود بفرست و سپس این دعا را بخوان: **اللهم افتح لی ابواب رحمتک** و چون از مسجد خارج شدی این دعا را بخوان: **اللهم اعصمنی من‌الشیطان‌الرجیم**. از بسیاری دیگر از صحابه گرامی و تابعین این دعاها نقل گردیده است.

مؤلف کتاب «حصن حصین» برای ورود و خروج از مسجد دعاهای متعددی از احادیث مختلفی نقل کرده است. از ابوداود نقل کرده که هنگام ورود به مسجد این دعا خوانده شود: «**اعوذ بالله العظیم و بوجهه الکریم و سلطانه القدیم من الشیطان الرجیم**» در «حصن حصین» همین مقدار مذکور است ولی در ابوداود بعد از این دعا از آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم نقل شده که فرمودند: هرگاه آدمی این دعا را می‌خواند، شیطان چنین می‌گوید: این شخص تا وقت شام از شر من محفوظ شد.

پس از آن، «حصن حصین» از احادیث مختلفی نقل کرده است که هرگاه وارد مسجد شدید، بگویید: **بسم‌الله و السلام علی رسول‌الله**. در حدیث دیگری و علی سنة رسول الله مذکور است و در حدیثی «**اللهم صل علی محمد و علی آل محمد**» و بعد از اینکه وارد مسجد شود بگوید: «**السلام علینا و علی عبادالله‌الصالحین**» نقل شده و هرگاه از مسجد خارج شود نیز بر آن حضرت سلام بفرستد و بگوید: **بسم‌الله والسلام علی رسول‌الله**.

در حدیثی مذکور است که بگوید:

اللهم صل علی محمد و علی آل محمد اللهم اعصمنی من‌الشیطان‌الرجیم.

یا رب صل و سلم دائماً ابداً علی حبیبک خیرالخلق کلهم

زیارت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم در خواب

۹- چه کسی است که آرزوی زیارت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم را در خواب نداشته باشد؟! ولی به قدر عشق و محبت، آرزوی این امر روزافزون می‌شود. بزرگان و مشایخ درباره بسیاری از اعمال و درودها، تجربیات خود را نوشته‌اند که از عمل بر آنها موفق به زیارت آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم در خواب شده‌اند. علامه سخاوی در «**قول‌بدیع**» از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم نقل کرده که فرموده‌اند: «**من صلی علی روح محمد فی الارواح و علی جسده فی الاجساد و علی قبره فی القبور**»؛ هرکس بر روح محمد در میان ارواح و بر بدن او در میان بدنها و بر قبر او در میان قبرها درود بفرستد، در خواب مرا زیارت خواهد کرد. و هرکس مرا در خواب ببیند، در قیامت نیز خواهد دید و هرکس مرا در قیامت ببیند، برای او سفارش خواهم کرد و هرکس من برای او سفارش کنم، از حوض من آب خواهد نوشید و الله تعالی بدن او را بر آتش دوزخ حرام خواهد کرد.

علامه سخاوی می‌گوید: این حدیث را ابوالقاسم بستی رحمه‌الله در کتاب خود نقل کرده است، ولی تا به حال اصل این حدیث را ندیده‌ام. در جایی دیگر می‌نویسد: هرکس بخواهد پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم را در خواب زیارت کند، این درود را بخواند: «**اللهم صل علی محمد کما امرتنا ان نصلی علیه. اللهم صل علی محمد کما هو اهله. اللهم صل علی محمد کما تحب و ترضی.**» پس از آن بگوید: «**اللهم صل علی روح محمد فی‌الارواح اللهم صل علی جسد محمد فی‌الاجساد اللهم صل علی قبر محمد فی‌القبور.**» درود مذکور را طاق بخواند، حتماً آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم را در خواب زیارت خواهد کرد. حضرت علامه اشرف علی تهانوی - نورالله مرقده- در کتاب خود «زادالسعید» می‌نویسد: لذیذترین و شیرین‌ترین خاصیت درود شریف این است که به برکت آن عاشقان، و دلدادگان پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم ایشان را در خواب زیارت کنند. بعضی از درودها را بزرگان آزمایش و تجربه نیز کرده‌اند. شیخ عبدالحق محدث دهلوی رحمة الله علیه در کتاب «ترغیب اهل السعادات» نوشته است: شب جمعه دو رکعت نماز نفل بخوانید و در هر رکعت یازده بار آیة‌الکرسی و یازده بار سوره «**قل هوالله احد**» را بخوانید و بعد از سلام، یکصد بار این درود را بخوانید حتماً انشاءالله سه جمعه نمی‌گذرد مگر زیارت آن حضرت در خواب نصیب خواهد شد. درود این است: «**صلی‌الله علی‌النبی‌الامی**» نیز نوشته است: هنگام خواب هفتاد بار این درود خوانده شود، زیارت نصیب می‌شود:

«اللهم صل علی سیدنا محمد بحر انوارک و معدن اسرارک و لسان حجتک و عروس مملکتک و امام حضرتک و طراز ملکک و خزائن رحمتک و طریق شریعتک المتلذذ بتوحیدک، انسان عین‌الوجود والسبب فی کل موجود. عین اعیان خلقک المتقدم من نور ضیاءک صلوة تدوم بدوامک و تبقی ببقائک لا منتهی لهادون علمک صلوة ترضیک و ترضیه و ترضی بها عنا یا رب‌العلمین».

همچنین نوشته است: خواندن این دعا چند بار هنگام خواب برای زیارت مفید است: **«اللهم رب‌الحل و الحرام و رب‌البیت‌الحرام و رب‌الرکن والمقام ابلغ لروح سیدنا و مولانا محمد منا السلام»**. ولی شرط اصلی برای حصول این نعمت بزرگ، مملو بودن قلب از شوق و ذوق و اجتناب و دوری از گناهان ظاهری و باطنی است. حضرت شیخ‌المشایخ، قطب‌الارشاد شاه ولی الله دهلوی ـ نوّر الله مرقده ـ در کتاب خود «نوادر» به واسطه‌ی بسیاری از مشایخ تصوف و بزرگان از حضرت خضر (علیه‌الصلوة والسلام) اعمال متعددی نقل کرده است اگر چه از حیث محدثان محل کلام و بحث‌اند، ولی این اعمال از مسائل فقهی نیستند، بلکه بشارات و خوابهایی هستند که نیاز به دلیل و حجت ندارند.

از آن جمله نوشته است: یکی از بزرگان از حضرت خضر (علیه‌الصلوة‌والسلام) درخواست کرد که به من عملی بگویید که در شب انجام دهم، وی اظهار داشت: بعد از مغرب تا عشاء مشغول نوافل باش، با هیچ کس صحبت نکن. بعد از هر دو رکعت نفل، سلام بده و در هر رکعت یک بار سورهٔ فاتحه و سه بار **«قل هوالله»** را بخوان. بعد از نماز عشاء بدون اینکه با کسی سخن بگویی به خانه‌ات برو، در آنجا دو رکعت نماز نفل بخوان، در هر رکعت سوره فاتحه و هفت بار **«قل هوالله»** را بخوان. بعد از سلام نماز یک سجده کن و در آن هفت بار استغفار، هفت بار درود و هفت بار **«سبحان‌الله، الحمدلله، لا اله الاالله، الله‌اکبر، لاحول و لا قوة الا بالله»** را بخوان. آنگاه سر از سجده بردار دستها را برای دعا بالا ببر و این دعا را بخوان: **«یا حی یا قیوم یا ذاالجلال والاکرام یا الهالاولین و الاخرین یا رحمن‌الدنیا والاخرة و رحیمهما یا رب، یا رب، یارب، یا الله، یاالله، یاالله!»** سپس در همان حال که دستها را بالا برده‌ای، بایست و در حالت ایستاده باز همین دعا را بخوان. آنگاه بر پهلوی راست رو به قبله بخواب و تا هنگام خواب درود بخوان. هر کس با یقین و اخلاص بر این عمل مداومت کند، قبل از مرگ حتماً پیامبر اکرم **صلی‌الله‌علیه‌وسلم** را در خواب زیارت خواهد کرد.

بعضی از بزرگان این را تجربه کرده‌اند و در خواب دیده‌اند که به بهشت رفته‌اند، در آنجا انبیای بزرگوار و پیامبر اکرم **صلی‌الله‌علیه‌وسلم** را زیارت کرده‌اند و با آنان گفتگو نموده‌اند. برای این عمل، فضایل بسیاری هست که ما از جهت اختصار، از ذکر آنها صرف نظر کردیم. اعمال متعدد دیگری نیز از همین قبیل از حضرت شیخ‌المشایخ، عبدالقادر جیلانی رحمه‌الله نقل شده است. علامه دمیری در حیوة‌الحیوان نوشته است: هرکس روز جمعه بعد از نماز جمعه با وضو بر تکه کاغذی سی و پنج بار **«محمد رسول الله، احمد رسول الله»** بنویسد و آن را با خود نگه دارد، الله‌تعالی به او توفیق و قوّت طاعت عنایت می‌کند و به برکت آن، او را کمک و نصرت کرده و از وسوسه‌های شیاطین او را محفوظ نگه می‌دارد و اگر هر روز هنگام طلوع آفتاب درود بخواند و آن را با دقت نگاه کند، آن حضرت **صلی‌الله‌علیه‌وسلم** را به کثرت در خواب زیارت خواهد کرد.

تذکر: زیارت پیامبر اکرم **صلی‌الله‌علیه‌وسلم** در خواب، سعادت و شرف بزرگی است. لکن دو مسئله را باید مد نظر داشت: اول آنچه را حضرت تهانوی ـ نور الله مرقده ـ در **«نشرالطیب»** نوشته است. وی می‌نویسد: باید دانست کسی که در بیداری به زیارت آن حضرت مشرف نشده، برای او زیارت ایشان در خواب بزرگترین افتخار و در واقع یک نعمت بزرگ و دولت عُظمی است. تلاش و عمل شخصی در این امر دخالتی ندارد بلکه صرف موهبت و عنایت اوست:

این سعادت به زور بازو نیست — تا نبخشد خدای بخشنده

هزاران نفر عمرهایشان را در حسرت این امر سپری کرده‌اند. البته تردیدی نیست که کثرت خواندن درود و اتباع کامل سنت و غلبهٔ محبت نقش مؤثری دارد. ولی چون لازم و قاعده کلی نیست لذا با وجود اینها اگر زیارت نصیب نشود، نباید مغموم و پریشان شد. چون برای بعضی حکمت و مصلحت همین است. عاشق، رضا و خشنودی محبوب را می‌خواهد و این امر چه از طریق وصل حاصل شود و چه از طریق هجران... شاعر چه خوب سروده است:

ارید وصاله و یرید هجری — فاترک ما ارید لما یرید
فراق و وصل چه باشد رضای دوست طلب — که حیف باشد از او غیر او تمنّایی

این را هم باید دانست که اگر زیارت نصیب شد، ولی به وسیله طاعت رضای او حاصل نشود، کافی نخواهد بود. در زمان خود رسول اکرم **صلی‌الله‌علیه‌وسلم** با افراد

ظاهری و صوری، زائر بودند ولی از نظر معنوی و حقیقی محروم و بسا افرادی ظاهراً مهجور و حقیقتاً واصل بودند. مانند اویس قرنی که به لحاظ واقع از مقام قرب و وصل برخوردار بود. یعنی در زمان رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم افراد بسیاری بودند که همیشه آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم را زیارت می‌کردند ولی بر اثر کفر و نفاق خود، مستحق دوزخ شدند. حضرت اویس قرنی ؒ تابعی مشهور و از صوفیان بزرگ است. در زمان رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم مشرف به اسلام شده بود، ولی بر اثر خدمت به مادر خود موفق نشد به محضر آن حضرت حاضر شود و ایشان را زیارت کند. با وجود این پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم تذکرهٔ او را نزد صحابه بیان کردند و فرمودند: هر کس از شما با وی ملاقات کرد، از او برای خود دعای مغفرت بخواهد.

در یک روایت از حضرت عمر ؓ نقل گردیده که آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم دربارهٔ اویس ؒ به وی فرمودند: اگر او بر امری سوگند یاد کند، الله تعالی حتماً سوگند او را برآورده می‌کند و تو از او طلب دعای مغفرت کن. (اصابه)

گر چه اویس دور بود ولی قریب شد   بوجهل قریب بود ولی دور شد

امر دوم قابل تذکر این است که هر کس آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم را در خواب زیارت کرد، به طور قطع و یقین او را زیارت کرده است. در روایات صحیحه این امر ثابت و محقق شده که الله‌تعالی به شیطان این قدرت و توان را نداده که در خواب، خود را به صورت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم درآورد و مثلاً بگوید من پیامبر هستم و یا کسی که خواب دیده نعوذبالله شیطان را به جای پیامبر ببیند. لذا این به هیچ وجه ممکن نیست. ولی چنانچه آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم را در شکل و هیئت غیر مناسبی ببیند، نقص در خواب بیننده وجود دارد. همچنانکه اگر کسی عینک سبز و یا سیاه و یا سرخ رنگ بپوشد همه چیزها را به همان رنگ می‌بیند. و یا شخص احولی (لوچ) یک چیز را دو چیز می‌بیند.

نیز اگر در خواب، دستوری از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم بر خلاف شریعت بشنود، این خواب نیاز به تعبیر دارد و عمل بر آن جایز نیست. خواه خواب بیننده، ولی و امام و پیشوا هم باشد. مثلاً شخصی در خواب می‌بیند که رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم به وی دستوری بر خلاف شریعت مطهره و یا اجازهٔ آن را بدهد. این در واقع دستور نیست بلکه تنبیه و تهدید است. مانند شخصی که فرزند خود را از کار بدی منع کند و او بازنیاید آنگاه به طور تهدید و تنبیه می‌گوید: بکن، این کار را بکن. یعنی به سزای عملت خواهی

رسید.

نیز فهم مطلب کلام، که به آن تعبیر می‌گویند فن ظریفی است. در کتاب «تعطیرالانام فی تعبیرالمنام» نوشته شده است: شخصی در خواب دید فرشته‌ای به او می‌گوید: همسر تو با همکاری فلان شخص که دوست توست قصد دارد به تو زهر بنوشاند. شخصی این خواب را چنین تعبیر کرد و آن تعبیر صحیح هم بود که همسر تو با او زنا می‌کند. نیز وقایع بسیاری دیگر از این قبیل در کتابهای تعبیر فن نوشته شده است.

در کتاب «مظاهر حق» نوشته شده که امام نووی ؒ گفته است: صحیح این است که هر کس رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم را در خواب خواه بر هیئت و صورت معروف و خواه بر هیئت و صورت غیر معروف ببیند، اختلاف و تفاوت صورتها به لحاظ کمال و نقصان بینندهٔ خواب است. هر کس آن حضرت را بر صورت خوب زیارت کرد، با توجه به کامل بودن در دین خود، ایشان را زیارت کرده و هر کس بر صورت واقعی زیارت نکرد، به لحاظ نقص و ضعفی است که در دین او هست. همچنین یکی به صورت پیری و دیگری به صورت جوان زیارت می‌کند. یکی در حالی که آن حضرت از وی خشنود و راضی است و دیگری در حالی که از وی ناخشنود است زیارت می‌کند. همه اینها وابسته به اختلاف حال خواب بینندگان است. پس زیارت پیامبر اکرم معیاری برای شناخت حال خواب بیننده است و این ضابطه مفیدی است برای سالکان طریقت که در پرتو آن، احوال باطن خود را معلوم و آن را اصلاح و درمان کنند.

بر همین اساس بعضی از علما گفته‌اند: کلام و سخنی که از آن حضرت در خواب شنیده می‌شود، بر سنت ثابته عرضه شود، اگر موافق آن باشد حق است و اگر مخالف آن باشد، بر وجود خلل و نقصی در سامعه خواب بیننده حمل شود. پس رویای ذات مقدس آن حضرت و آنچه از ایشان شنیده و یا در ایشان دیده می‌شود، حق است و تفاوت و اختلافی که در این باره حس می‌شود به لحاظ تفاوت حال افراد است.

حضرت شیخ علی متقی رحمة‌الله‌علیه نقل می‌کند: فقیری از فقرای مغرب آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم را در خواب زیارت کرد و آن حضرت به او دستور دادند شراب بنوشد. او برای رفع اشکال از علما استفتا کرد تا حقیقت حال برایش معلوم شود. هر یکی از علما تأویل و اظهار نظری کرد. یک عالمی در مدینه به نام شیخ «محمد عرات» که بسیار با تقوا و متّبع سنّت بود، وجود داشت. وقتی استفتا به او رسید، گفت: اینطور که این آقا شنیده،

نیست. آن حضرت به وی فرموده: «لا تشرب الخمر» شراب ننوش ولی او به جای لا تشرب، «اشرب» شنیده است. شیخ عبدالحق رحمه الله در این موضوع به طور مفصل سخن گفته است اما بنده به طور مختصر بیان کردم.

در خواب مذکور احتمال دارد که آن حضرت صلی الله علیه وسلم «لا تشرب» فرموده باشد، ولی آن شخص اشتباهاً «اشرب» شنیده است. لکن بنده قبلاً هم یادآور شدم که اگر «اشرب» هم فرموده باشد، یعنی شراب بنوش این دستور جنبهٔ تنبیهی دارد، همچنانکه از اختلاف لهجه‌ها در معنی و مراد نیز اختلاف پیدا می‌شود. در ایستگاه هشتم راه‌آهن سهارن پور-دهلی تابلوی «کهاتولی» نصب شده بود، خوب به یاد دارم که در خردسالی هنگامی که کتابهای ابتدائی صرف و نحو می‌خواندم و از آن ایستگاه گذر می‌کردم، معانی مختلفی از آنچه روی تابلو نوشته بود در ذهنم وارد می‌شد.

این موضوع به طور مختصر در فضایل حج و ترجمه خصایل شمایل ترمذی نیز بیان شده است.

یا رب صل و سلم دائماً ابداً   علی حبیبک خیرالخلق کلهم

۱۰- حضرت علامه اشرف علی تهانوی قدس سره الشریف در کتاب «زادالسعید» چهل حدیث مشتمل بر درود و سلام نوشته و در «نشرالطیب» نیز با حذف منابع و مآخذ، آنها را آورده است. بنده آنها را در این رساله با ترجمه ذکر کرده‌ام تا برکتی را که علامه تهانوی دربارهٔ آنها نوشته است حاصل گردد.

علامه در زادالسعید نوشته است: از مشایخ و بزرگان صدها صیغهٔ صلوة و سلام منقول است که «دلائل الخیرات» نمونه‌ای از آن است، ولی در اینجا فقط آن صیغه هایی از صلوة و سلام ذکر می‌شوند که در احادیث مرفوعه حقیقیه و یا حکمیه وارد شده‌اند. از آنها چهل صیغه را بیان می‌کنیم که بیست و پنج صیغه درباره صلوة و پانزده صیغه درباره سلام هستند و مجموع اینها چهل حدیث در درود شریف است و دربارهٔ آن بشارت داده شده که هر کس چهل حدیث دربارهٔ امر دین به امت من برساند الله تعالی او را در زمرهٔ علما حشر می‌کند و من برای او سفارش می‌کنم. درود هم از امور دین است، زیرا که به آن دستور داده شده است. پس از گردآوری این حدیث امید ثواب چند برابر هست. (ثواب درود و ثواب تبلیغ چهل حدیث) پیش از نوشتن چهل حدیث دو صیغه به عنوان تبریک از قرآن کریم نوشته می‌شود. این دو صیغه به لحاظ عموم لفظی، شامل «صلوة نبویه» نیز هستند و

چنانچه شخصی هر روز این درودها را بخواند، تمام فضایل و برکاتی را که برای هر صیغه و هر درود بیان شده، حاصل خواهد کرد. صیغهٔ قرآنی: ﴿سَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ﴾ [نمل/۵۹]

سلام بر آن بندگان او که آنها را برگزیده است.

﴿سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ﴾ [صٰفّٰت/۱۸۱]

سلام باد بر فرستادگان خدا.

چهل حدیث مشتمل بر صلوة و سلام

۱- أللهم صل علی محمد و علی ال محمد و انزله المقعدالمقرب عندک.

بارالها! بر محمد و آل محمد درود بفرست و آن حضرت را در جایگاهی که نزد تو مقرب است قرار بده!

۲- أللهم رب هذه‌الدعوة‌القائمة والصلوة‌النافعة صل علی محمد و اعنی رضا لا تسخط بعده ابداً.

بارالها! ای صاحب این دعوت پایدار و نماز مفید، بر محمد درود بفرست و از من راضی باش به طوری که بعد از آن هیچگاه بر من ناراضی نشوی!

۳- أللهم صل علی محمد عبدک و رسولک و صل علی المؤمنین و المؤمنات والمسلمین والمسلمات.

بارالها! برمحمد که بنده و رسول تست درود بفرست و درود بفرست بر تمام مؤمنان و مؤمنات و مسلمین و مسلمات.

۴- أللهم صل علی محمد و علی اٰل محمد و بارک علی محمد و علی اٰل محمد و ارحم محمدا و اٰل محمد کما صلیت و بارکت و رحمت علی ابراهیم و علی اٰل ابراهیم انک حمید مجید.

بارالها! بر محمد و آل محمد درود بفرست و رحمت نازل کن. همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم درود و برکت و رحمت فرستادی بی‌شک تو ستوده و بزرگ هستی.

۵- أللهم صلی علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی آل ابراهیم انک حمید مجید اللهم بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی آل ابراهیم انک حمید مجید.

بارالها! بر محمد و آل محمد درود بفرست، همچنانکه بر آل ابراهیم درود فرستادی، بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی. بارالها! بر محمد و آل محمد برکت نازل کن. همچنانکه بر آل ابراهیم برکت نازل کردی. بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی.

۶ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی آل ابراهیم انک حمید مجید و بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی آل ابراهیم انک حمید مجید. (۱)

۷ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم انک حمید مجید اللهم بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم انک حمید مجید.

۸ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید و بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم انک حمید مجید.

۹ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم انک حمید مجید.

۱۰ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم انک حمید مجید. اللهم بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم انک حمید مجید.

۱۱ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم فی العلمین انک حمید مجید.

از شماره هفت تا اینجا ترجمهٔ همه تقریباً یکی است.

۱۲ـ اَللهم صل علی محمد و ازواجه و ذریته کما صلیت علی ابراهیم و بارک علی محمد و ازواجه و ذریته کما بارکت علی ابراهیم انک حمید مجید.

بارالها! بر محمد و ازواج مطهرات و ذریّه او درود بفرست. همچنانکه بر آل ابراهیم درود فرستادی و بر محمد و ازواج مطهرات و ذریه او برکت نازل کن، همچنانکه بر آل ابراهیم برکت نازل کردی، به درستی که تو ستوده شده و بزرگ هستی.

۱۳ـ اَللهم صل علی محمد و علی ازواجه و ذریته کما صلیت علی آل ابراهیم و بارک علی محمد و علی ازواجه و ذریته کما بارکت علی آل ابراهیم انک حمید مجید.

ترجمهٔ این شماره و ترجمهٔ شماره دوازده یکی است.

۱۴ـ اَللهم صل علی محمد النبی و ازواجه امهات المؤمنین و ذریته و اهل بیته کما صلیت علی ابراهیم انک حمید مجید.

بارالها! درود بفرست بر محمد و ازواج او که مادران مؤمنان هستند و ذریه و اهل بیت او و همچنانکه بر ابراهیم درود فرستادی، بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی.

۱۵ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم و بارک علی

۱- والفرق بین الخامس و السادس بلفظ اللهم قبل بارک کما یظهر من السعایة و منها اخذهما فی زادالسعید.

محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم و ترحم علی محمد و علی آل محمد کما ترحمت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم.

بارالها! بر محمد و آل محمد درود بفرست، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم درود فرستادی و بر محمد و آل محمد برکت نازل کن، همچنانکه بر ابراهیم برکت نازل کردی، و بر محمد و آل محمد رحمت بفرست، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم رحمت فرستادی.

۱۶ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید. اللهم بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید. اللهم ترحم علی محمد و علی آل محمد کما ترحمت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید. اللهم تحنن علی محمد و علی آل محمد کما تحننت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید. اللهم سلم علی محمد و علی آل محمد کما سلمت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید

بارالها! بر محمد و آل محمد درود بفرست، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم درود فرستادی. بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی. بارالها! بر محمد و آل محمد برکت نازل کن، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم برکت نازل کردی، بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی. بارالها! بر محمد و آل محمد رحمت نازل کن، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم رحمت نازل کردی. بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی. بارالها! بر محمد و آل محمد شفقت نازل کن، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم شفقت نازل کردی، بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی.

بارالها! بر محمد و آل محمد سلام بفرست همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم سلام فرستادی، بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی.

۱۷ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک و سلم علی محمد و علی آل محمد و ارحم محمدا و علی آل محمد کما صلیت و بارکت و ترحمت علی إبراهیم و علی آل إبراهیم فی العلمین إنک حمید مجید.

بارالها! بر محمد و آل محمد درود و برکت بفرست، همچنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم در میان جهانیان درود و برکت و سلام و رحمت فرستادی. بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی.

۱۸ـ اَللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی إبراهیم و علی آل إبراهیم انک حمید مجید. اللهم بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید.

بارالها! بر محمد و آل محمد درود فرست، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم درود فرستادی، بی‌شک

تو ستوده شده و بزرگ هستی، و بر محمد و آل محمد برکت نازل کن، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم برکت نازل کردی، بی‌شک تو ستوده شده و بزرگ هستی. این درود مشهوری است که در نماز خوانده می‌شود. در فصل دوم تحت حدیث شماره (۱) به طور مفصل در مورد این مطلب بحث شد. در «زادالسعید» نوشته شده است که از تمام درودها همین درود افضل است. باید توجه داشت که در ذکر منابع زادالسعید بر اثر اشتباه کاتب و نویسنده تقدیم و تأخیر شده است.

۱۹ـ أللهم صل علی محمد عبدک و رسولک کما صلیت علی آل ابراهیم و بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی آل ابراهیم.(۱)

بارالها! بر بنده و رسول خود محمد درود فرست، همچنانکه بر ابراهیم و آل ابراهیم درود فرستادی، و بر محمد و آل محمد برکت نازل کن، همچنانکه بر آل ابراهیم برکت نازل کردی.

۲۰ـ أللهم صل علی محمد النبی الامی و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و بارک علی محمدالنبی الامی کما بارکت علی ابراهیم انک حمید مجید.

۲۱ـ أللهم صل علی محمد عبدک و رسولک النبی الامی و علی آل محمد أللهم صل علی محمد و علی آل محمد صلوةً تکون لک رضیً و له جزآءً و لحقه اداء و اعطه الوسیلة و الفضیلة و المقام المحمود الّذی وعدته و اجزه أفضل ما جازیت نبیا عن قومه رسولاً عن امته و صل علی جمیع إخوانه من النبیین والصلحین یا أرحم الراحمین.

بارالها! بر بنده و رسول نبی امی خود، محمد و آل محمد درود بفرست. بارالها! بر محمد و آل محمد چنان درودی بفرست که وسیله خشنودی تو و پاداش کاملی برای ایشان باشد و حق وی ادا شود و به وی وسیله و فضیلت و مقام محمود را عنایت کن آن مقامی که به ایشان وعده داده‌ای و به ایشان بهترین پاداشی که به یک نبی از جانب قوم او داده‌ای از جانب ما عنایت کن و بر تمام پیامبران که برادران ایشان هستند و بر صالحین درود بفرست. یا ارحم‌الراحمین!

۲۲ـ أللهم صل علی محمد النبی الأمی و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم و بارک علی محمد النبی الأمی و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید.

۲۳ـ أللهم صل علی محمد و علی أهل بیته کما صلیت علی ابراهیم انک حمید مجید. أللهم صل

۱- زید فی نثرالطیب بعده انک حمید مجید و لیس هو فی زادالسعید و هوالصحیح لانه اخذ من الحصن و لیست فیه هذه‌الزیادة.

علینا معهم أللهم بارک علی محمد و علی اهل بیته کما بارکت علی ابراهیم انک حمید مجید. أللهم بارک علینا معهم صلوات الله و صلوات المؤمنین علی محمدن النبی الامی.

۲٤ـ أللهم اجعل صلواتک و رحمتک و برکاتک علی محمد و علی آل محمد کما جعلتها علی آل براهیم إنک حمید مجید و بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید.

صیغه‌ها و کلمات سلام

۲۵ـ و صلی‌الله علی‌النبی الامی

و خداوند بر نبی امی درود بفرستد.

۲٦ـ التحیات لله و الصلوات و الطیبات السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله.

تمام عبادات قولی و جانی و مالی مختص الله‌تعالی هستند. سلام بر تو ای پیامبر و رحمت و برکات الله بر تو باد. سلام بر ما و بر بندگان صالح الله. شهادت می‌دهم که جز الله دیگر معبودی نیست و شهادت می‌دهم که محمد بنده و رسول او است.

۲۷ـ التحیات لله الطیبات الصلوات لله السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمدا عبده و رسوله.

۲۹ـ التحیات المبارکات الصلوات الطیبات لله سلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته سلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً عبده و رسوله.

تمام عبادات مبارک قولی، جانی و مالی مخصوص الله‌تعالی هستند. سلام بر تو ای پیامبر و رحمت و برکات الله بر تو باد. سلام بر ما و بر بندگان صالح الله. شهادت می‌دهم که جز الله دیگر معبودی نیست و شهادت می‌دهم که سید ما، محمد، بنده و رسول او است.

۳۰ـ بسم الله و بالله التحیات لله و الصلوات و الطیبات السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله. اسأل الله الجنة و اعوذ بالله من النار.

۳۱ـ التحیات الزاکیات لله الطیبات الصلوات لله السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصلحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً عبده و رسوله.

۳۲ـ بسم الله و بالله خیرالاسماء التحیات الطیبات الصلوات لله اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمداً عبده و رسوله ارسله بالحق بشیراً و نذیراً و ان الساعة آتیة لا ریب فیها السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصلحین اللهم اغفرلی و اهدنی.

به نام الله و توفیق او آغاز می‌کنم. نام او از تمامی نامها بهتر است. تمام عبادات قولی، جانی و مالی برای الله تعالی هستند. گواهی می‌دهم که جز الله دیگر معبودی نیست و گواهی می‌دهم که سید ما، «محمد» بنده و رسول او است. او را نوید دهنده و بیم دهنده فرستاد. و گواهی می‌دهم به اینه که قیامت می‌آید هیچ شکی در آن نیست. سلام بر تو ای پیامبر و رحمت و برکات الله بر تو باد. سلام بر ما و بر بندگان صالح الله. بارالها! مرا بیامرز و هدایت کن.

۳۳ـ التحیات الطیبات و الصلوات و الملک لله السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته.

۳۴ـ بسم الله التحیات لله الصلوات لله الزاکیات لله السلام علی النبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عبادالله الصلحین شهدت ان لا اله الا الله و شهدت ان محمدا رسول الله.

بنام الله آغاز می‌کنم، تمام عبادات قولی و تمام عبادات بدنی برای و تمام عبادات پاکیزه برای الله هستند. سلام بر پیامبر و رحمت و برکات او بر پیامبر. سلام بر ما و بر بندگان نیک الله. گواهی می‌دهم به اینکه جز الله دیگر معبودی نیست و گواهی می‌دهم به اینکه بدون شک سرور ما، محمد، رسول‌الله است.

۳۵ـ التحیات الطیبات الصلوت الزاکیات لله اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و ان محمدا عبده و رسوله السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عبادالله الصلحین.

۳۶ـ التحیات الطیبات الصلوات الزاکیات لله اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً عبدالله و رسوله السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته. السلام علینا و علی عباد الله الصلحین.

۳۷ـ التحیات الصلوات لله السلام علیک ایهاالنبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصلحین.

۳۸ـ التحیات لله الصلوات الطیبات السلام علیک ایها النبی و رحمة الله السلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً عبده و رسوله.

۳۹ـ التحیات المبارکات الصلوات الطیبت لله السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصلحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله

۴۰ـ بسم الله و السلام علی رسول الله

تتمه

علامه سخاوی رحمه‌الله در قول بدیع باب مستقلی درباره درودهایی نوشته که در اوقات خاص خوانده می‌شود و در آن این مواقع را شمرده است:

هنگام فارغ شدن از وضو، تیمم، غسل جنابت و غسل حیض در نماز، بعد از نماز، وقت شروع نماز، بعد از نماز صبح و مغرب، بعد از التحیات، در قنوت، هنگام بیدار شدن برای نماز تهجد، بعد از نماز تهجد، هنگام گذر از مساجد و دیدن آنها، وقت وارد شدن در مسجد و خارج شدن از آن، بعد از جواب اذان، روز جمعه، شب جمعه، روزهای شنبه، یکشنبه در خطبهٔ روز جمعه و عیدین، در خطبه‌های نماز استسقاء، نماز کسوف، نماز خسوف (نماز آیات) در میان تکبیرات عیدین و نماز میّت، هنگام قرار دادن میّت در قبر، در ماه شعبان، هنگام مشاهدهٔ خانه کعبه و هنگام رفتن بر صفا و مروه در حج و هنگام فارغ شدن از لبیک، هنگام بوسیدن حجر اسود و گرفتن ملتزم، شامگاه روز عرفه، در مسجد مِنی، هنگام مشاهده مدینه منوره، هنگام زیارت روضهٔ مطهر حضرت رسول اکرم، هنگام وداع از آنجا، هنگام گذر از آثار گرامی و گذرگاهها و قیامگاههای آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم مانند گذر از بدر و غیره. وقت ذبح جانور، وقت تجارت و نوشتن وصیت، در خطبهٔ نکاح، در اول و آخر روز، هنگام خوابیدن، وقت حرکت برای سفر، وقت سوار شدن بر مرکب و سواری، هنگام بی‌خوابی، وقت رفتن به بازار، وقت رفتن به مهمانی، وقت وارد شدن به خانه، وقت نوشتن و آغاز جزوه و یا کتاب، بعد از بسم‌الله، هنگام غم و اضطراب، در سختیها، در حال فقر، هنگام وجود خطر غرق شدن، در زمان بیماری طاعون، در اول و آخر دعا و در میان دعا، هنگام صدا دادن گوش، هنگام خواب رفتن پاها، وقت عطسه، وقت فراموش کردن جای چیزی که گذاشته شده، وقت خوب به نظر رسیدن چیزی، وقت خوردن، وقت آواز کردن الاغ، وقت توبه از گناه، هنگام بروز مشکلات و نیازها، در هر حال، زمانی که به کسی تهمت زده شده و او از آن بری است، متهم درود بخواند، هنگام ملاقات با دوستان، هنگام جمع شدن در مجمعی و جدا شدن از مجمع، وقت ختم قرآن و هنگام دعای حفظ آن، هنگام برخاستن از جلسه، در هر جایی که برای

ذکر خدا جمعی گرد آمده‌اند، در آغاز هر کلام، هنگام ذکر و یاد نام مبارک رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم، هنگام تدریس، وقت خواندن حدیث، وقت سخنرانی و فتوی دادن و هنگامی که نام مبارک آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم نوشته می‌شود.

علامه سخاوی رحمه‌الله در باب اوقات مخصوص که در آنها درود خوانده می‌شود، همین مواقع را ذکر کرده و در تأیید آنها روایات و آثاری بیان نموده که ما به منظور اختصار فقط بر ذکر مواقع بسنده کردیم. البته بعضی از آن روایات در همین فصل ذکر شدند. یک نکته قابل تذکر است که علامه سخاوی دارای مذهب شافعی بوده و خواندن درود در تمام این مواقع نزد شوافع مستحب است و نزد حنفیها در چند مواقع مستحب نیست، بلکه مکروه است.

علامه شامی رحمه‌الله می‌نویسد: خواندن درود در قعده اخیره و در قعده اول نمازهای نفل غیر از نمازهای سنت و در نماز جنازه سنت است و در هر وقتی که بتواند درود خواندن مستحب است به شرطی که مانعی موجود نباشد و علما تصریح کرده‌اند به مستحب بودن آن در روز جمعه و شب آن و در روز شنبه و یکشنبه و پنجشنبه و در صبح و شام و هنگام وارد شدن به مسجد و خارج شدن از آن و هنگام زیارت مرقد مطهر آن حضرت صلی‌الله‌علیه‌وسلم و بر صفا و مروه و در خطبهٔ جمعه و غیره و بعد از جواب اذان و وقت تکبیر و در آغاز دعا و وسط آن و آخر آن و بعد از دعای قنوت و بعد از فارغ شدن از لبیک و هنگام گرد آمدن در جایی و جدا شدن از آن، در وقت وضو و هنگام صدا دادن گوش و فراموش کردن چیزی، هنگام موعظه و تدریس، هنگام قرائت حدیث و در آغاز و پایان آن، هنگام نوشتن استفتاء و فتوی و برای هر مؤلف و مدرس و متعلّم و برای خطیب و سائل، برای کسی که عقد نکاح خود و یا عقد نکاح دیگری را منعقد می‌کند و هنگام شروع رساله و کارهای مهم و هنگام شنیدن، خواندن و نوشتن نام گرامی رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم و در هفت وقت خواندن درود مکروه است:

هنگام همبستر شدن، هنگام رفتن به مستراح، برای تبلیغ چیزی که می‌خواهد آن را بفروشد، هنگام مصادفت، وقت تعجب، وقت ذبح کردن جانور، وقت عطسه، نیز هنگام تلاوت قرآن کریم اگر در حین تلاوت نام آن حضرت ذکر شد درود خوانده نشود.

در فصل چهارم در بیان آداب متفرقه ذیل شماره (۵) در این باره نیز مسایلی ذکر خواهد شد.

یا رب صل و سلم دائماً ابداً
علی حبیبک خیرالخلق کلهم